

YENİ BİR DÜNYA İÇİN YENİ BİR DİL GEREKİR¹

Av. İrfan GÜVEN*
Av. Seda AKÇO**

Giriş

Yazının ana teması olmamakla birlikte, bizi bu konu üzerinde düşünmeye iten sebeplerden biri olduğu için, önce günlük yaşamda çocukluk durumunun ele alınış biçimleri üzerinde durmak istiyoruz. Çocukların içinde buldukları koşullar, buna karşın toplumun, devletin, medyanın onlara yaklaşım biçimi, bu kesimlerin duygu, vicdan, düşünce, hatta hukuksal mantık anaforsuna tutulmuş olduğunu düşündürmektedir. Hemen her gün görsel ve yazılı medyada, özeldede sokak çocuklarının, genelde çocukların karıştığı suçları magazin boyutuyla ele alan, sosyal bir yara olan bu konuyu toplumsal linç duygusuyla ortaya seren haberlerle karşılaşmaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin önündeki engellerden birini kaldırmak üzere çocuk mahkemelerinin görev alanına ilişkin yaş sınırını 18'e çıkaran kanun değişikliği sonrasında yaşanan kriz, devletin çocuk odaklı politikaya sahip olmamasının en çarpıcı sonuçlarından birini oluşturmaktadır. Yapılan bu değişiklik, sadece bir elin parmakları kadar olan mahkemelerin bulunduğu yerler dışında hiçbir anlam ifade etmemekte; mahkemelerin bulunduğu yerlerde ise, zaten yetersiz olan altyapı ve mahkeme sayısı nedeniyle, görev alanının genişlemesiyle yığılan dosyalar yargıyı içinden çıkılmaz bir hale sokarak sonuçta çocukların yargı eliyle telafisi imkânsız mağduriyetlere uğramasına sebebiyet vermektedir. Bu koşullarda "Çocuk nedir?", "Çocuk hakları nelerdir?" diye sorulsa, kimbilir ne ilginç cevaplarla karşılaşırız. Bu anafordan sağlıklı bir duruş sergileyerek çıkabilmenin, çocuk haklarının korunması bakımından oldukça büyük önem taşıdığını düşünüyoruz.

¹ Bachman, İ., *Otuz Yaş*, Bağlam Yay., İstanbul 1989.

* Avukat, Şanlıurfa Barosu üyesi.

** Avukat, İstanbul Barosu üyesi.

Bu yazıda dilin, kullanılan kavramların duyarlılık oluşturmadaki rolü, bakış açıları üzerindeki etkisi ve birbirini anlayabilme halinin bu alandaki mücadeleye katkısını göz önünde bulundurularak; “*Acaba çocuk hakları alanında ortak bir dil yaratmaya ihtiyaç var mı?*” sorusuna cevap aramaya çalışılacaktır. Bunu yanıtlamadan önce ya da eşzamanlı olarak “*Ortak dil nedir?*” sorusunun da yanıtlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır: “*Ortak dil, ortak tutum ve tavır anlamına da gelir mi, gelmeli mi?*”, “*Problemleri tanımlarken, çözüm önerileri oluştururken ortak bir yaklaşım sergilemek mümkün mü?*”

Eğer ortak dile gereksinim olduğu yolunda bir kanı oluşursa, o zaman bu dilin kaynaklarının neler olabileceği üzerinde de düşünmek gerekecektir. Bu bağlamda, “*Özeld, baroların çocuk hakları komisyonlarının/merkezlerinin bu ortak dili kullanmaları ve oluşturmalarındaki rolleri ne olmalıdır?*” sorusu da ayrıca ele alınmaya çalışılacaktır.

Kavramlarla Düşünmek

Kavramların anlamlarının irdelenmesi ve terminoloji ile ilgili tartışmalar, yapılacak pek çok işin olduğu bu alanda, zaman zaman vakit kaybettirici olarak değerlendirilmektedir. Oysa, toplumsal yaşamda ilişki kurmanın ve birlikte iş yapabilmenin en önemli aracı olan kavramlar, açık ve net, herkesçe bilinebilir olmadığı takdirde; anlaşmazlıklar tam eylemde bulunurken ortaya çıkmakta ve çalışmayı engellemekte, dolayısıyla çok daha fazla zaman kaybına neden olmaktadır.

Öte yandan, terminoloji çalışmalarının, dilin düşünce ve eylem üzerindeki gücünden yararlanarak, düşüncenin, sözün ve eylemin gelişmesinde çok önemli bir katkısının bulunduğunu da görmezden gelemeyiz. Kavramların çözümlenmesi, “*Salt farkında olmadığımız için tehlikeli olan dil tuzaklarından kaçınmayı öğretir bize.*”² Bu yapılmazsa, Wilson’un tespiti ile, “*Kendi düşüncelerimizi bilinçli ve eleştirel biçimde yönlendirmek yerine, sözcüklerin bizim düşüncelerimizi yönlendirmesine izin veririz.*”³ Örneğin, eğer “*çocukların ıslahı*”⁴ kavramı sorgulanmazsa, “*ıslah*” kavramının sunduğu olanaklarla düşünülür ve konuşulur. Bir kimsenin, bir başkası üzerinde, onu iyileştirmek üzere yapabileceği şeylerden söz edilir, “*ıslah etmek*” denilir. O muameleye tabi olanın iyileşme kapasitesinin yokluğundan

² Wilson, J., “Kavramlarla Düşünmek”, Çev. Meral Kapkın, *Kuram Dergisi*, S. 17, Mayıs 1998, s. 41.

³ Wilson, J., Çev. Meral Kapkın, “Kavramlarla Düşünmek”, *Kuram Dergisi*, S. 17 Mayıs 1998, s. 41.

⁴ İslah: 1. Düzeltme, iyileştirme; “İslah etmek”: 1. İyi bir duruma getirmek, düzeltmek, iyileştirmek, 2. Yola getirmek. *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., İstanbul 1992.

söz edilir, “ıslah olmaz” denilir. Eldeki araçlar bunlar olunca, öngörülen normlara aykırı durumlarda yapılması gereken çalışmayı, bu normu ihlal eden kimsenin “ıslah edilmesi” olarak tarif etmek kaçınılmazdır. Bu tarif ile hareket edildiğinde, “suç işleyen” (bu kavram bilerek tercih edilmiştir) çocuk için, hatta bir suç işlemese dahi, tiner kullanmak ve sokakta yaşamak gibi alışkanlıkları olan çocuklar için “ortak çözüm”, onların bir yere toplanması ve ıslah edilmesi olur. Herhalde toplumun %99’u bu çözümün uygun bir çözüm olduğunu düşünür. Oysa, insan onurunu hiçe sayan bu çözüm, birey olarak çocuğun haklarına aykırıdır; ihtiyaca uygun değildir ve her zaman için de başarısız olmuştur.

“Yeni bir dünya için yeni bir dil”⁵ gerektiğine ve çocuk hakları hareketi de yeni bir dünya talep ettiğine göre, ona özgü bir dilin oluşumuna ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır.

Burada ileri sürülen, “çocuk hakları hareketinin, çocuklar için yeni bir dünya talep etmekte olduğu” varsayımı üzerinde biraz durmak gerekir. Çocuk hakları hareketi içerisinde farklı yaklaşımlarla, farklı taleplerin geliştirildiği bilinmektedir.⁶ Kimileri, çocukların her tür ihmal ve istismardan korundukları, iyi bir şekilde bakılıp büyütüldükleri; kimileri en küçük yaşlarından itibaren birey olarak kabul edilip, görüşlerine saygı duyularak toplumsal yaşama aktif olarak katılımlarının sağlandığı; kimileri ise bunların hepsini birden hedefleyen bir dünya biçimi talep etmektedir. Her hak talebinde olduğu gibi, çocuk hakları hareketinde de bu hakların önünde engel oluşturan toplumsal değerlerin, koşulların sorgulanması ve bunlarda değişiklik talep edilmesi kaçınılmazdır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için, yetişkinlerin başka türlü olmaları, kurumların ve hizmetlerin başka türlü yapılanması, tercihlerin başka türlü kullanılması, kısacası tüm alışkanlıklar gözden geçirilip bir bir değiştirilmesi gerekecektir. İşte, bu yeni dünya tasavvuru için, yeni bir dil kaçınılmaz gibi görünüyor. Çünkü, düşüncüyü biçimlendiren en önemli araç dildir ve onda değişiklik yapmadan diğer alışkanlıklarda, kültürel yapılarda, kurumlarda değişiklik yapılması neredeyse imkânsızdır.

Bu görüşü gerekçelendirecek en çarpıcı örnekleri, valilik kararname ve genelgelerinde bulabiliriz. Aydın Valiliği’nin sokakta yaşayan çocuklarla ilgili kararnamesinde durum şu şekilde tarif ediliyor: “Bu durum toplumumuz için çok ciddi tehdit unsuru oluşturmakta, toplumun genel sağlığını, ekonomik ve

⁵ Bachman, İ., *age*.

⁶ Çocuk haklarına yaklaşımlar konusunda bkz. Franklin, B., *Çocuk Hakları*, Ayrıntı Yay., İstanbul 1993; Heywood, C., *Baba Bana Top At*, Kitap Yay., İstanbul 2003; Bumin K., *Batı’da Devlet ve Çocuk*, Alan Yay., İstanbul 1983; Mendel, G., *Son, Sömürge Çocuk*, Kabcacı Yay., İstanbul 1992; Postman, N., *Çocukluğun Yokoluşu*, İmge Yay., İstanbul 1995.

sosyal yapısını bozarak genel güvenliği ve asayışı olumsuz yönde etkilemektedir.” (Aydın Valiliği, Karar No: 2002/01, Karar Tarihi: 17/5/2002).

Durumu böyle tarif edince, çözüm şöyle ifade ediliyor: *“18 yaşından küçük çocukların (aileleri veya başkaları tarafından) dilendirilmesi, gelen genden para istemeleri veya sokak satıcılığı yaptırılması kesinlikle yasaktır. Aileler, çocuklarını sokak satıcılığı veya sokakta (tartı, ayakkabı boyacılığı gibi işlerde) çalıştırmamaları için gerekli önlemi almakla yükümlüdür. Aksi takdirde, çocukların aileleri hakkında kanuni işlem yapılacaktır.” “Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklardan (bunların teşvik edilmesini önlemek amacıyla) herhangi bir mal veya hizmet satın alınmayacaktır.”*

Bir duygu, vicdan, düşünce ve hepsinden önemlisi hukuksal mantık anaforu örneği de Antalya Valiliği uygulamasında yer alıyor. Valilik, iş adamlarına çocukları *“zimmitleyerek”* teslim etmeyi öneriyor.

Bu örneklerden hareketle, bazı kavramların kullanılmasından, çocuk hakları mücadelesi ile bağdaşmayacak yaklaşımları temsil ediyor olmaları nedeniyle kaçınılması gerektiği söylenebilir. Öte yandan, kullanmayı tercih ettiğimiz kavramlar bizi alana özgü bir dile, bir sözlüğe doğru götürecektir.

Ortak Dil Nedir?

Ortak dil, *“ana dilleri veya lehçeleri farklı topluluklar arasında anlaşmayı sağlayan dil”* olarak tanımlanmaktadır.⁷ Bu tanımdaki *“ana dil veya lehçeyi”* bu alanda çalışan farklı meslek gruplarının veya farklı yaklaşımların terminolojileri kabul ederek; çocuk hakları alanında ortak dil dendiğinde, bu alanda çalışan ya da ilgi duyan kişiler arasında anlaşmayı sağlayan *“dil”*in kastedildiği söylenebilir. Ama burada durulamaz. Çünkü, dil düşünceyi ve dolayısıyla eylemi belirleyen en önemli araçlardan biridir. Bu bağlamda, ortak dil konusundaki yaklaşım bir paradoksu içerir.

“Ortak dile” duyulan ihtiyaca ilişkin savunma, yukarıda verilen tanımdaki önermeye dayalı olarak oluşturulabilir. Gerçekten de ortak dil ihtiyacının en can alıcı yeri burasıdır. Çocuk hakları alanında bir şey yapmak isteniyorsa, bu alanda çalışanların birbirini *“hızlı ve doğru”* anlamak için ortak bir terminolojiye ihtiyacı olacaktır. *“Çocuk istismarı demekle tam olarak neyi kastediyorsun?”* diye sorarak ve her seferinde yeni bir istismar tanımı yaparak çalışmak çok zor olur.

⁷ <http://www.tdk.gov.tr/>

Aynı önerme ile, bu fikrin tam tersi de savunabilir. Düşüncenin ve eylemin “özgürlüğü” için “ortaklık” bir tehdit oluşturabileceğinden, böyle bir yaklaşıma karşı çıkan tez de bu önermeye dayandırabilir. “Ortak dil” oluşturma çabalarına, düşüncede ve eylemde renkliliği koruma kaygısı ile de karşı çıkabilir.

Bu paradoksu dikkate alan bir yaklaşım geliştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun için de uygun araçların bulunması ve tarif edilmesi gerekir.

John Wilson, bunun araçlarından birinin “konuşma”⁸ olduğunu söylüyor: “Söylediğimiz bir şey, bizi bir yerlere götürebilir de götürmeyebilir de; ama o şey söylenmedikçe, insan bir başlangıç yapamaz. Bu nedenle, fikirleri ve önermeleri özgürce ve isteyerek öne sürebilme anlamında konuşkanlık, insanın kendini geliştirmesinde en önemli etkenlerden biridir. Bunu engelleyen zihinsel kabızlık türü de kaçınılması gereken en önemli şeylerden biridir.”

Bu tanım, ortak dil denildiğinde, karşılaşılması muhtemel bir başka risk için de çözüm önerisi içermektedir. Dilde ortaklık arayışının risklerinden biri de insanları yanlış yapma korkusu ile konuşamaz hale getirmektir. O nedenle, araçların belirlenmesinde “endişeden” çok “ilgi ve heves”⁹ yaratacak bir üslup arayışı içinde olmak gerekmektedir.

Öte yandan, konuşmanın etkili bir araç olabilmesi için, kavramlara ve onların amaçlarına uygun biçimde kullanılabilirdiği süreçlere ihtiyaç duyulacaktır. Sözcüklerin “tek bir gerçek anlamı” yoktur, onların anlam hareleri vardır ama bu durum bize kavramların içlerini “tamamıyla” kendi istediğimiz biçimde doldurma “özgürlüğü” vermez. Hangi alanda konuşuyorsak, kavramların o alandaki karşılıklarını bilmemiz ve kavramların çözümlenmesine ilişkin kurallara uymamız beklenir.¹⁰ Her tür konuşmayı destekleyecek en önemli öge kavramlar olduğuna göre, araçlardan biri de bu alana özgü bir “sözlük” olmalıdır.

Araç olarak ele alındığında “konuşma”, iletişimi sağlayan sözlü, yazılı her türlü ifade, anlatım biçimi olarak görülmelidir. Öyleyse, bir diğer araç da buna olanak veren çalışmalar olmalıdır. Süreli ve süresiz yayınlar; panel, sempozyum vb. toplantılar...

Ortak zeminler üzerinde düşünüldüğünde, internet herhalde tartışmasız en önemli araçtır. Çocuk hakları alanında çalışan kişi ve kuruluşların

⁸ Wilson, John, “Kavramlarla Düşünmek”, Çev. Meral Kapkın, *Kuram Dergisi*, Ocak 1998, S. 16, s. 57.

⁹ Wilson, John, “Kavramlarla Düşünmek”, Çev. Meral Kapkın, *Kuram Dergisi*, Ocak 1998, S. 16, s. 58.

¹⁰ Belge, Murat, “Kelimeler ve Kültürler”, *Radikal*, 06.12.2003, s. 9; Wilson, John, “Kavramlarla Düşünmek”, Çev. Meral, Kapkın, *Kuram Dergisi*, Ocak 1998, S. 16, s. 60.

katılımı ile geliştirilecek siteler¹¹ hem bilgilerin toplanması ve dağıtılmasının, hem de tartışma platformları ile fikir alışverişinin zeminini oluşturabilir. Bu zemin, uluslararası paylaşımlar açısından sağladığı olanaklar nedeniyle, oldukça zengin kaynaklara sahip bir zemin olabilir. Böylece, internet ortamında güvenilir arşivler oluşabilir; Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları için ihtiyaç duyulan veriler, bilgiler derlenebilir ve bu suretle araştırmaların teşvik edilmesi ve desteklenmesi sağlanabilir. Bu arada, elde edilecek sonuçların sağlıklı bir “Çocuk Politikası”nın oluşumuna katkı sağlaması da mümkün olabilecektir.

Baroların çocuk hakları merkez ve komisyonlarının bu konuya katkılarını da bu kapsamda ele alabiliriz. Hak ihlallerini izlemek ve bunlara müdahale etmek, içtihat oluşmasını sağlamak; üniversiteler ve diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak, projeler geliştirmek; panel, seminer vb. çalışmalar düzenlemek ve düzenlenen toplantılara katılarak tebliğler sunmak; hakim, savcı, adli tıp uzmanları gibi aynı alanda çalışan diğer meslek mensupları ile ortak çalışmalar yapmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak, kavramların anlamlandırılmasında ve konuya yaklaşımda ortaklıkların oluşumuna baroların katkı sağlama aracı olarak görülebilir.

¹¹ Bu konuda ilk örnekleri oluşturan Türkçe siteler ve gruplar:

Siteler:

www.cocukhaklari.com

www.0-18.com

e-mail gruplar: Özellikle çocuk bakımı ve gelişimi alanında pek çok e-grup belenmektedir. Burada genel olarak çocuk hakları alanında çalışmakta olanlardan örnekler yer almaktadır.

cocukhaklarikom@yahoo.com (Baroların Çocuk Hakları Komisyonları ve merkezlerinin üyelerine açıktır.)

chk_burada@yahoo.com (Çocuk hakları koalisyonu üyelerine açıktır.)

chkgap@yahoo.com (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çocuk Hakları Koalisyonu üyelerine açıktır.)

cocukvesuc@yahoo.com (Çocuk ve Suç Sempozyumu katılımcılarına yöneliktir.)

cocukistismari@yahoo.com (İlgilenen herkese açıktır.)

ankaracig@yahoo.com (Ankara Üniversitesi Çocuk İstismarı ve İhmali İzleme Grubu üyelerine açıktır.)

egecig@yahoo.com (Ege Üniversitesi Çocuk İstismarı ve İhmali İzleme Grubu üyelerinin iç iletişimi için oluşturulmuştur.)

batituriyecocukhaklari@yahoo.com (Ege Bölgesi Barolarının Çocuk Hakları Komisyonlarının üyelerinin iletişimi için kurulmuştur.)

cocukhaklari@yahoo.com (Marmara Bölgesi barolarının Çocuk Hakları Komisyonu üyelerinin iletişimi için kurulmuştur.)

cocukdostlari@yahoo.com (Çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi amacıyla çalışanlar için kurulmuştur.)

Ortak Dilin Kapsamı Ne Olmalıdır?

Yukarıda sözü edilen paradoksu önemseyen bir yaklaşım ile bakıldığında, bu alanda cevaplanması gereken en önemli sorulardan biri de ortak dilin kapsamını belirlemeye yönelik olmalıdır.

1. Ortaklık ile kastedilen, her şeyi aynı biçimde söylemek ve aynı şeyi söylemek değil, hatta -belli sınırlar içinde- kullanılan kavramlara aynı anlamları vermek bile değil, verilen anlamları bilmek olmalı.

Böylece, yaklaşım farklılıkları korunabilir. Örneğin, çocuk hakları hareketinde korumacı yaklaşımı benimseyen kişi, hareketi risk altındaki çocuğun korunması noktasından tarif edecek, dolayısıyla gündemini de farklı oluşturacak; tercih ettiği kavramlar da farklı olacaktır. Öte yandan, özgürleştirmeci yaklaşımı benimseyen birinin gündem tarifi, korumacı birine korkunç, kabul edilemez görünebilir.

Dilde ortaklık arayışı sırasında farklılıkların farkına varmayı, anlamayı ve anlatmayı kolaylaştırma perspektifi korunmalıdır.

2. Ortak dil denildiğinde, ilgi alanı sadece "kavram çözümlemesi" ile sınırlandırılmıyor. Çünkü, kavramların anlamlandırılmasında karşımıza değer yargıları da çıkıyor. Acaba bunlarda da bir ortaklık aranacak mıdır? Örneğin, çocuk hakları alanında çalışan birinin çocukların maden işçisi olmasını savunması kabul edilebilir mi? Böyle bir soru, ifade özgürlüğü kapsamında olumlu yanıtlanabilir, ama çocuk hakları hareketi içinde olumlu yanıtlanabilir mi? Çünkü bu hareketin en önemli hedeflerinden biri, olumsuz koşullardaki çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaktır. Örnek bu olunca, yanıt biraz kolay ama yöntem açısından düşünüldüğünde daha esaslı başka sorunlar ve sorularla karşılaşılır: "Bunun sınırlarını kim, nasıl belirleyecek?", "Nerede duracağız?" gibi.

Örneğin, şu soruya aynı rahatlıkla bir cevap verebilir mi: Çocuk hakları alanında çalışan birinin, çocukların bazı zamanlarda cezalandırmak veya eğitim amaçlı olarak dövülmesini savunması kabul edilebilir mi? Bu yöntemle gidilirse, yani hayatında hiç çocuklara karşı hata yapmamış olan bireyler aranacak olursa, "ilk taşı atacak günahsız" bulamamak gibi bir riskle karşılaşılır. Öte yandan, bireyin kendini değiştirmeden dünyayı değiştirmesinin pek de mümkün olamayacağına ilişkin yaklaşımda hafifsenemeyecek bir tez ileri sürüyor.

Değer yargıları veya yaklaşım birlikteliği konusu, kavramların anlamlandırılmasına göre daha fazla çelişkileri olan bir çalışma alanıdır. Konu geliştikçe, çelişkilerin ne ölçüde derinleştiğini göstermek için bir başka örnek üzerinde çalışmaya devam edilebilir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye konulan çekincelere ilişkin çocuk hakları savunucularının tutumları bu açıdan ilginç bir örnektir. Sözleşmenin çekinceli; 17., 29. ve 30. maddeleri, temelde ana dilde eğitim ve kültürel haklara ilişkindir. Bir kimsenin ana dili, *"İnsanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinç altına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil."*¹² olarak tanımlanmaktadır. Lenneberg ve Chomsky'nin çalışmalarına dayanarak Senemoğlu,¹³ çocuğun kendine göre gramer yapısı geliştirmesini kazanılmış, yani kalıtsal olarak getirdiği mekanizma ile açıklamaktadır. Gene yapılan araştırmalar, ana dilin okul öğrenmelerinin temelini oluşturduğu ve ana dili kullanma yeteneğinin 2-10 yaşlarında kazanıldığı, bu dönemde kendi dilinde eğitim alma şansına sahip çocukların okul başarısının arttığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, ÇHS'nin en önemli prensiplerinden biri, 2. maddesinde ifade edilen, sözleşmede yazılı tüm hakların hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün çocuklara uygulanması prensibidir. Bir başka prensip ise, her tür adli, idari işlem ve kararda önceliğin çocuğun yararına verilmesidir. Öyleyse, çekincelerin varlığı *"çocuk hakları hareketi çerçevesinde"* savunulabilir mi? Burada çarpıcı olan çekinceler konusunun *"çocuk hakları hareketi çerçevesinde"* değerlendiriliş ve gerekçelendiriliş biçimidir.

3. Ortaklığın sınırları da önem ifade etmektedir. Ortaklık arayışı çok küçük gruplardan başlayabilir ve belki böyle olması da doğaldır. Ama nihai hedefi bu halkanın gittikçe genişlemesidir. Şu andaki bilgiler ile en son sınır evrensel bağlamda çizilebilir ve dünya çapında çocuk hakları alanında çalışanlar arasında bir ortaklık arayışından söz edilebilir.

Giderek genişleyen bir çevrede ortaklık arayışı, ortak dil ile amaçlanan sonuçların bazıları (güç birliği, ortak payda, sonuçta yaratılacak etkinin büyüklüğü vb.) açısından yararlı olsa da görüntü büyüdükçe ayrıntı silinebilecektir. O nedenle de ortak dil belirlenirken -terminolojide değilse bile, bakış açısında ve değer yargılarında- yerele, yere ve zamana göre değişebilirliğe dikkatli bir yaklaşım benimsenmesi önemlidir. Örneğin, ceza sorumluluğu yaşının, çocuğun eylemlerinin sonuçlarından sorumlu tutulabileceği gerçekçi bir yaş olması ve bu yaşın çok da küçük olmaması istenmektedir. İsviçre'de bu yaş 7'dir ve buna karşı büyük bir itiraz olmayabilir. Çünkü İsviçre'de ceza sorumluluğu yaşı 7 olmakla birlikte 14 yaşından küçüklerin eylemleri ile suç ve ceza ilişkisi çerçevesinde ilgilenilmesi hiçbir şekilde söz konusu olmamaktadır. Bu sebeple, orada bu yaş çok ciddi bir sorun oluşturmasa da bir başka ülkede sorun oluş-

¹² <http://www.sevgidamlari.com/edebiyat/dilnedir.asp>

¹³ Senemoğlu, Nuray Prof. Dr., *"Okul Öncesi Eğitiminde Dilin Önemi"*, http://bef.sdu.edu.tr/hocalar/dekanlik/nuray_senemoglu/makaleler/dil_onem.htm

turabilir. Örneğin, Türkiye’de bu konu çocuk hakları alanında çalışanlar için ciddi bir gündem olmalıdır. Çünkü, yasal olarak 11 yaşın altındakiler hakkında kovuşturma yasağı bulunmasına karşın, hem yasal düzenleme de bu yasağın delinmesini zorunlu kılan bir hüküm¹⁴ bulunmakta, hem de uygulamada bu yaş grubundaki çocuklar suçlu muamelesine maruz tutulmaktadır.

Ortak Bir Terminolojiye Doğru

“Çocuk” sözcüğü her gün kullandığımız, dolayısıyla anlamını bildiğimizden herhalde hiç şüphe duymadığımız bir sözcük. Ancak iş ceza sorumluluğu yaşını, rüşt yaşını belirlemeye geldiğinde, kafaların biraz karıştığını da hepimiz biliriz. “18 yaşından küçük herkes, çocuktur.” denildiğinde, pek kimse itiraz etmez ama yaşa dayalı ayrımcılık yapmadan 18 yaşından küçük herkesin kendine özgü makamlarda, kendine özgü usullerle yargılanması gerekir, dediğimizde itirazlar başlar. 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri’nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Türk Ceza Kanunu (TCK)’ndaki sınıflandırmalar, bunun örneklerini oluşturur. En ilginç örneği ise, TCK Ön Tasarısı’nda yer almaktadır. 16 yaşına kadar “çocuk”, 16-18 yaş arasındakiler “küçük” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıntıya inildiğinde, karşılığında çok emin olduğumuz “çocuk” kavramının, “18 yaşından küçük bireyler” şeklindeki tanımı hiçbir işe yaramaz. Oysa, çocuğun tabi olacağı hukukun esaslarını belirlerken, bu kavrama yüklenen anlam büyük önem ifade eder. Eğer, çocuklar eylemlerinin anlam ve sonuçlarının farkına varabilecek olgunluktaki kişiler olarak görülürse, onların eylemleri için öngörülen tepkiler, henüz yetişkin yaşamına dahil olmaya hazır olmayan bireyler olarak görüldüğü durumdan farklı olacaktır. Çoğu kez “çocuk” kavramına yüklenen anlam farklılıklarının ayırında olmadan tartışma “Nasıl bir yargılama modeli olmalı?” sorusu üzerinde sürdürülür ve sonuca varılamaz. Çünkü, bu durumda herkes “çocuk” kavramını kendi bakışını destekleyecek biçimde tanımlar. Oysa, dilde sözcüğe anlamını veren şey, onun kullanılma biçimidir.¹⁵

Bilimde, sanatta ve hemen her meslekte, o mesleğin mensuplarının kendi aralarında kullandıkları özel bir kodlama biçimi (dil) vardır. Bu uzmanlık dilleri (terminolojileri) çoğu kez dışarıdan pek anlaşılabilir. Bazı kavramları

¹⁴ 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 11. maddesinin birinci fıkrası kovuşturma yasağını öngörürken, ikinci fıkrası “Ancak, fiil bir seneden ziyade hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı müstelzim ise, haklarında 10. maddede yazılı tedbirlerden biri uygulanır.” demektedir.

¹⁵ Wilson, J., “Kavramlarla Düşünmek”, Çev. Meral, Kapkın, *Kuram Dergisi*, S. 15, Eylül 1997, s. 41.

tamamıyla onlara özgüdür. Tıpta endoskopi, hukukta şufa hakkı gibi. Bazen de gündelik dilde başka anlamları olan kelimeler özel bir anlamda kullanılır. Hukukta “yürütme”, yürütmek fiilinin isim şekli olarak ya da argoda olduğu gibi çalmak eylemi yerine kullanılmaz, idarenin yetkilerinden birini ifade eder. Bu özel kodlamanın önemli sebeplerinden biri, aynı alanda çalışan insanlar arasında “doğru ve hızlı” anlaşmayı sağlamaktır.

Çocuk hakları alanının, haklardan söz edildiği için hukukçuları ilgilendiren bir alan gibi görünmesine karşın çok disiplinli bir çalışma alanı olduğu artık herkesçe kabul edilmektedir. Bu da işleri biraz daha karmaşıktır. Bu alana özgü bir terminoloji yaratılırken, bir yandan çocuk hakları alanında konunun yeniliğini, iddiasını yansıtacak bir dilin oluşmasına; öte yandan farklı uzmanlık alanlarından gelen terimler arasında ilişkinin sağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ortak bir dil oluşturulurken ve farklı disiplinlerin terminolojilerini bir araya getirirken; anlaşılabilir olmak kadar anlam kaymalarını, kayıplarını önlemek de önemli kaygılardan birini oluşturmalıdır. Kavramların ait oldukları terminolojideki anlamlarını zorlamak, bazen kavramın içinin boşalması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Örneğin, bazen doktorlar veya polisler “işkençe”nin hukuksal tanımını¹⁶ yetersiz bularak, anne-babanın kötü muamelesinin de “işkençe” tanımı içinde yer alması gerektiğini söyler. Gündelik dilde de annesi, çocuğa işkençe etmiş, denir. Ama bu tür kötü muamelelerin hukuki nitelirmede “işkençe” sayılması, “işkençe” kavramını hiçbir iş görmeyecek kadar anlamsız hale getirme tehlikesini içerir.

Benzer bir tartışma, “çocuk istismarı” kavramı için yapılmaktadır. Uzun yıllardır bu kavram duygusal, fiziksel ve cinsel istismardan oluşan üçlü sınıflandırma ile kullanılmaktaydı. Daha sonra buna ekonomik sömürü eklendi. Şimdilerde ise “medya istismarı” diye bir sınıflandırmanın da eklenmesine çalışılmaktadır. Öte yandan, kapsamın bu kadar genişletilmesi

¹⁶ “10 Aralık 1984 tarihli, İşkençeye ve Öteki Zalimane, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Cezalara ya da Muamelelere Karşı Sözleşme’nin 1. maddesindeki tanıma göre işkençe, bir kişiyi özellikle aşağıdaki amaçlarla bilerek ve isteyerek uygulanan maddi ya da manevi acı ve ızdırıp verici her türlü fiildir:

- kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi almak ya da itiraf elde etmek;
- kendisinin ya da üçüncü bir kişinin gerçekleştirdiği eylem ya da yaptığı sanılan bir fiili cezalandırmak;
- üçüncü bir kişiyi korkutmak veya baskı yapmak için;
- ya da ayrımcılığa dayanan bir başka nedenle bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla hareket eden bir diğer kişinin teşviki veya gizli ya da açık muvafakati ile işlenen, acı ve ızdırıp verici bir fiildir.” Bouchet-Saulnier, Françoise, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, Çev. Selahattin Bağdatlı, İletişim Yay., 2002, s. 177.

suretiyle, "istismar" kavramının hiçbir işe yaramayacak kadar içinin boşalmasından kaygı duyulmaktadır.

Sonuç

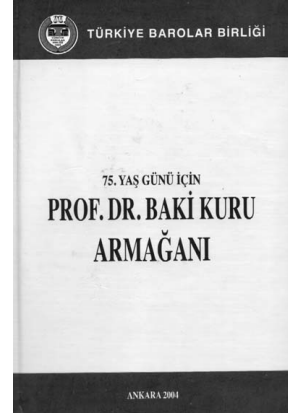
Çocuk hakları hareketinde etkin olabilmek için, güçlü bir baskı grubuna ihtiyaç olduğu, herhalde herkesçe kabul edilmektedir. Baskı grubu ve güçlü olabilmenin en önemli unsurlarından biri, aynı alanda çalışan insanların birbirlerini hızlı ve doğru anlayabilmeleri, birlikte hızlı düşünebilmeleri ve hareket edebilmeleri, kısaca ekip olabilmeleridir.

Hukukçuların, çocuk hakları alanında çalışırken en önemli misyonlarından biri, hak ihlallerinin takibi ve önlenmesi için girişimde bulunmak olduğundan, asgari müştereklere her zaman ihtiyaçları bulunmaktadır. Örneğin, sanıkların yer göstermeye götürülerek, görüntülenmeleri; erkek çocuklarının kadın iç çamaşırları giydirilerek teşhir edilmeleri gibi uygulamalar karşısında tepki vermek ve tepki verirken de sadece çocuk hakları değil, hak ihlalleri ile ilgili hukukun temel kavramlarını da kullanmak kaçınılmaz olmaktadır.

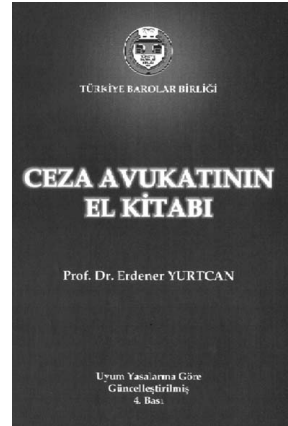
Kullanılan kavramların anlamlarını bilmek, ortak payda ve referanslara sahip olmak, ortak aklı yaratmaya katkı vereceği gibi, ortak tepkiyi de kolaylaştıracaktır. Ortak dile sahip olmak, çalışma alanına "uygun", çocuklar için dünyayı gerçekten değiştirmeye "elverişli", anlamları herkesçe "bilinen" kavramlarla konuşabilmektir. Bu da çocuk hakları alanında çalışılırken, kullanılan dil üzerinde daha titiz durmayı gerektirir.

TBB YAYINLARI

HUKUK YAYINCILIĞINDA KALİTE VE GÜVEN

20.000.000.-

10.000.000.-

İSTEME ADRESİ

**Karanfil Sokak 5-62,
Kızılay-Ankara**

(Kargo veya posta ile, ücreti alıcıdan olmak üzere ödemeli gönderilir)